

(חיבור התשובה למאירי; רע"ב). ולא רק בשעת היודיו הועמד כך, אלא אף נעקד ונשחט באופן זה (ע"פ רמב"ם תמידין ומסופין א, י, שכתב כן על כל קרבן תמיד).

גְּזִירָה שְׂמָא יְרִבֵּין גְּלִילִים - שהפר הועמד בין קיר מערבי של המזבח לאולם, אך כיון שגנאי הוא למזבח שיראה לפניו בית הרעי של הפר ויטיל גללים, על כן העמידו רק את חלקו הקדמי בין האולם למזבח, ואילו חלקו האחורי היה מצפון למזבח, שבית הרעי והגללים לא יהיו כלל בשטח שבין האולם ולמזבח (ע"פ רש"י וריטב"א). ויש סוברים, שאי אפשר להעמידו בין קיר מערבי של מזבח לאולם, שאין זה צפונה של מזבח, ומטעם זה כל גוף הפר עמד בין האולם ולמזבח בשטח שבין קיר המזבח צפוני לכותל העזרה (מאירי, בביאור המשנה; רמב"ם בית הבחירה ה, טז, ראה לעיל ד"ה רבי מוסף).

ובמדרש אמרו, כי מעולם לא הרביץ גללים, אך אין סומכים על הנס (ריטב"א). והמשנה באבות (ה, ה, המובאת לעיל כא, א) המונה עשרה ניסים שנעשו במקדש, חולקת על מדרש זה, ולכן לא הזכירתו (הערות הגר"ש אלישיב). או לא הזכירה משום שאין זה נס גלוי, כי שמא לא היה פר שהוצרך להרביץ גללים בדיוק בעת היודיו (הגר"ח קניבסקי, המובא בספר סוכת חיים, תקפג).

הַזֶּבֶחַ עוֹמֵד בְּצִפּוֹן וְפָנָיו לְמַעְרָב, ואחוריו למזרח (רש"י), שרק את פרו של כהן גדול שעמד בין האולם ולמזבח העמידוהו כשאחוריו לצפון, כי אילו הועמד שאחוריו למזרח, היה מופנה למזבח ויש חשש שיטיל גללים, מה שאין כן קדשי קדשים הנשחטים מצפון למזבח, אפשר להעמידם כשאחוריהם למזרח, כי אינם כנגד המזבח (מנחם משיב נפש). ויש סוברים, שמעמידים אותו כמו פרו של הכהן גדול, שאחוריו לצפון ומעקמים ראשו למערב (רבנו חננאל; רבנו אליקים), כי אם עומד בבוהו לבהמה, יש קושי מסוים לסמוך בכל כוחו (שפת אמת).

וּמִנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו, משום שמסיכה צריכה להיות בשתי ידיים, שנאמר (ויקרא טז, כא) 'וסמך אהרן את שתי ידיו' (גמ' מנחות זג, ב, תורת כהנים אחרי ד, ד, המובא בתוס' ישנים).

בֵּין שְׁתֵּי קַרְנֹתָיו. ואם אין מקום להנחת ידיו בין הקרניים, יניחם על הקרניים (ר"ש על תורת כהנים דבורא דנדבה ג, ב, בביאור התוספתא מנחות י, ג ששנתה 'ליצד סמך מניח שתי ידיו על קרניו'). ויש שכתב, שאף אם היה מקום להניח ידיו בין קרניו, אם הניח ידיו על הקרניים, בדיעבד הסמיכה כשרה, משום ש'מין במינו אינו חוצץ', ובפרט שהקרניים מחוברות לראש (חסדי דוד תוספתא שם, בביאור התוספתא).

וּבְלֶבֶד שְׂלָא יְהֵא דְבָרְךָ חוּצָן בֵּינוּ לְבֵין הַזֶּבֶחַ, שדרשו בתורת כהנים (דבורא דנדבה ד, ב) מאמר הכתוב (ויקרא ד, ז) 'וסמך ידו' - ולא ידו על גב ידו, אם כן כל שכן שלא יהא דבר אחר חוצץ (תוס' ישנים).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אִין עוֹלָה בְּאֵה אֵלָא עַל עֵשֶׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שְׁנֵיתֵק לְעֵשֶׂה, ומה שמבואר לקמן (פ, א) שהעובר על עשה ושב בתשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו, הכוונה שמוחלים קצת, ובהבאתו עולה מוחלים לו לגמרי (ר"ש משאנץ ויקרא א, ג, וראה הערות הגר"ש אלישיב שמיישב באופן אחר).

גְּמָרָא. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן מוֹסִיף אֵף בֵּין הָאוּלָם וְלְמִזְבֵּחַ, שלדעתו לא רק ירך המזבח ממש נחשב 'צפון', אלא גם השטח לצד מערב המזבח בחלקו הצפוני, בין האולם ולמזבח, נחשב אף הוא 'צפון', אבל השטח לצד מזרח המזבח אינו נחשב 'צפון' (רש"י), משום ששם הוא מקום דריסת רגלי הכהנים ורגלי ישראל, וקדושתו קלה מהצד המערבי (רש"י זבחים כ, א), ודין 'צפון' אינו קביעת מקום בלבד, אלא הוא דין קדושה, ולכן מקום שקדושתו קלה, הוא אינו בכלל 'צפון' (מנחת אברהם).

רַבִּי מוֹסִיף אֵף מְקוֹם דְּרִיסַת רְגְלֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵף מְקוֹם דְּרִיסַת רְגְלֵי יִשְׂרָאֵל, שלדעתו נחשב 'צפון' אף השטח שאינו מצפון למזבח, כיון שהוא בחצי הצפוני של העזרה (רש"י). ויש סוברים, שרק השטח שמצפון למזבח נחשב לדעתו 'צפון' (מאירי; רמב"ם בית הבחירה ה, יג-טו).

אֶבֶל מִן הַחֲלִיפוֹת וְלִפְנֵים, הַכֹּל מוֹדִים שְׁפִסּוּל - שרוחב האולם בולט מרוחב ההיכל ט"ו אמה בצדדי צפון ודרום, ומידת אורכו ממזרח למערב היא עשר אמות [בבית ראשון, כמבואר במלכים א (א, ג), אב] אבל בבית שני מבואר במשנה במדות (ד, ז) שאורכו "א אמה (רש"י)], באותו שטח העודף שמשני צידי האולם, היו לשכות שבהן עשרים וארבעה חלונות, לעשרים וארבע משמרות, חלון לכל משמר, בו הצניעו את סכיני השחיטה שלהם, אותו שטח העודף לרוחבו [לצפון או לדרום] ולאורכו [למערב] נקרא 'בית החליפות', ואינו נחשב 'על ירך המזבח', משום שהמזבח אינו נראה שם (רש"י), וגם אינו נחשב 'צפון' (רש"י זבחים כ, א), כלומר, ש'על ירך המזבח' ו'צפון' אינם שני דינים, אלא 'על ירך' הוא תנאי ב'צפון', שצריך 'צפון' כזה שהוא 'על ירך המזבח', והיינו שהמזבח נראה שם (ליקוטי ישעורים זבחים, פא).

ויש סובר, ש'מן החליפות ולפנים' הכוונה הלשטה בבתי החליפות עצמן, שהרי אותן לשכות פתוחות לכיוון המזבח, והן כעין מבואות פתוחות לו, וכלל בידינו [לענין שבת (ראה שבת ז, ב)] שדין 'חורי רשות' כדין הרשות, אף על פי כן השחיטה בהן פסולה, משום שאין המזבח נראה בהן (ריטב"א בדת רש"י), ומכאן מוכח שאין הלכה לשחוט לצד המזבח, שהרי הלשכות הללו הן חדרים בפני עצמן, ואילו היתה ההלכה לשחוט לצד המזבח, בודאי שאי אפשר לשחוט בהן אפילו שדין 'חורי רשות' כדין הרשות, ומה בא להשיענו בזה, אלא ההלכה היא לשחוט באויר הצפוני של המזבח, וקמ"ל שאפילו שהלשכות הללו הן באויר הצפוני של המזבח, השחיטה בהן פסולה משום שהמזבח אינו נראה בהן (הערות הגר"ש אלישיב).

והטעם שלשכות הסכינים נקראו 'חליפות', כי בלשון ערבי קוראים לסכין 'חלף' (רש"י). ויש שכתב, שאין צורך לכך, אלא מצינו בכתוב (ישעיה ב, יח) שחיתוך נקרא 'חלף', ומטעם זה קרא הכתוב (עזרא א, ט) לסכין 'חלף' (ריטב"א). ויש שפירש, שהסכין נקרא 'חלף' כי הוא מחליף מחיים למיתה (מצודות ציון עזרא שם).

בְּעוֹקֵם אֵת רֵאשׁוֹ, מעט (תלמיד הרשב"א, מובא בקובץ שיטות קמאי לעיל לה, ב), ויש שסובר שעוקם את ראשו עד שיהיו פניו למערב